

วิธีปรากฏการณ์ของฮูสเซอร์ลกับการอธิบายคุณธรรมของมิตรภาพ

เทพทวิ โชคดี

บทคัดย่อ

ในงาน ‘วิธีปรากฏการณ์ว่าด้วยมิตรภาพ’ ของโรเบิร์ต โซโคโลว์สกี ได้กล่าวถึงจริยศาสตร์ของอริสโตเติล ส่วนที่ว่าด้วยมิตรภาพในฐานะที่เป็นสิ่งดีเลิศทางศีลธรรม โซโคโลว์สกีพบว่า คำอธิบายต่อประเด็นที่ว่าทำไม มิตรภาพจึงเป็นสิ่งดีเลิศทางศีลธรรมนั้นสามารถพบได้จากมโนทัศน์ ‘สภาวะคาทิกอเรียล’ ในวิธีปรากฏการณ์ ที่เสนอโดยฮูสเซอร์ล ซึ่งอธิบายได้ว่ามิตรภาพมีโครงสร้างพิเศษของการทำให้เป็นเอกลักษณ์ระหว่างคู่เพื่อนที่ สร้างสรรค์สิ่งที่ดีต่อกันและกัน และชี้ได้ว่ามิตรภาพมีสภาวะคาทิกอเรียลที่ตรงกันข้ามกับความโหดร้าย มิตรภาพจึงมิได้แต่เฉพาะคนดี ผู้เขียนโต้แย้งต่อแนวทางการอ้างเหตุผลของโซโคโลว์สกีในประเด็นที่ว่า การใช้วิธีปรากฏการณ์ของฮูสเซอร์ลต่อการอธิบายมิตรภาพนั้นทำให้เกิดปัญหามากกว่าจะสร้างความน่าเชื่อถือ นั่น เพราะไม่ช่วยอธิบายสภาวะคาทิกอเรียลแบบวิถี-คู่เป้าหมายได้อย่างลึกซึ้งเท่าที่ควร และวิธีดังกล่าวของฮูสเซอร์ล ก็ไม่สามารถตีความให้เข้ากันกับที่อริสโตเติลเสนอว่ามิตรภาพทำให้คู่เพื่อนต่างเห็นตัวตนของตนเองในเพื่อนได้

1.

โรเบิร์ต โซโคโลว์สกี (Robert Sokolowski) เสนอว่าค่าทางศีลธรรมของมิตรภาพดังที่อริสโตเติลกล่าว ไว้ใน Nicomachean Ethics (ใน Aristotle, 1941) ว่าเป็นค่าทางศีลธรรมที่ดีเลิศที่สุดนั้นสามารถอธิบาย ได้จากวิธีปรากฏการณ์ (phenomenology) ที่เสนอโดย เอ็ดมุนด์ ฮูสเซอร์ล (Edmund Husserl) ในงาน Logical Investigations (1970) เขาได้เสนอแนวคิดนี้ในบทความ ‘วิธีปรากฏการณ์ว่าด้วยมิตรภาพ’ (Phenomenology of Friendship, 2002) แนวคิดของโซโคโลว์สกีนี้มีความน่าสนใจอยู่ไม่น้อยเพราะการ อภิปรายประเด็นทางปรัชญาเกี่ยวกับมิตรภาพโดยมาจากปรัชญาสายวิธีปรากฏการณ์นี้ไม่ได้มีปรากฏ ให้เห็นบ่อยนัก

ในงาน Nicomachean Ethics ของอริสโตเติลได้กล่าวถึงคุณธรรม (virtue) สามระดับคือคุณ ธรรมของปัจเจก ความยุติธรรม และมิตรภาพ โดยโซโคโลว์สกีเห็นว่าเป็นคุณธรรมที่มีลักษณะพัฒนา เป็นขั้นตอนด้วย คือเริ่มจากระดับคุณธรรมส่วนบุคคล ไปสู่การอยู่ร่วมกับผู้อื่นในสังคม และเข้าสู่คุณ ธรรมสูงสุดที่ทำให้มนุษย์เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์นั้นคือมิตรภาพ คุณธรรมในขั้นนี้เกิดขึ้นได้ไม่ไร้กับการ คบหาเพื่อนโดยทั่วๆ ไป เพราะถ้าแบ่งมิตรสามประเภทคือ คบหากันเพื่อความรื่นเริง คบหากันเพื่อผล ประโยชน์ กับคบหาที่ความดีของกันและกันนั้น มิตรแบบหลังสุดนี้เองที่เป็นคุณธรรมในตัวเองเพราะ เป็นการเห็นความดีในกันและกัน เห็นตนเองในตัวเพื่อน อริสโตเติลกล่าวว่าถ้าเข้าสู่คุณธรรมของ มิตรภาพนี้แล้ว ความยุติธรรมก็ไม่จำเป็นอีกต่อไป และการเต็มเต็มความเป็นมนุษย์นั้นก็คือการเป็นเพื่อน กันนั้นก็ป็นรูปแบบที่ดีที่สุดของการกระทำทางศีลธรรมของมนุษย์ในฐานะผู้กระทำการที่มีเหตุผล โซโค โลว์สกีเริ่มหยิบยกประเด็นดังกล่าวมาพิจารณา นั่นคือคุณธรรมเชิงศีลธรรมนั้นมาจากการปฏิบัติด้วยเหตุ

ผลไม่ใช่ทำการทางศีลธรรมด้วยแรงโน้มตามธรรมชาติ และการกระทำหรือปฏิบัติด้วยเหตุผลนี้ก็ต้องอาศัยการฝึกฝนและกระทำอยู่เป็นประจำ การกระทำจึงเป็นสิ่งที่วางรูปแบบให้ตัวตนของเราซึ่งจะบอกได้ว่าเรามีคุณธรรมและลักษณะของตัวเอง (Sokolowski, 2002 : 452-454)

คำถามที่เกิดขึ้นก็คือ การที่เหตุผลเริ่มเข้ามาสู่การประพุดิทางศีลธรรมนั้นจะอธิบายได้อย่างไร โซโคโลว์สกีได้หยิบยืมมโนทัศน์ 'สภาวะคาทิกอเรียล' (categoriality) ของฮุสเซอร์ลมาอธิบายว่า สภาวะดังกล่าวคือโครงสร้างเชิงรูปแบบที่กำหนดการใช้ภาษาและสภาวะอินเทนชันแนล (intentionality) ที่แสดงออกในคำพูดและการกระทำในกิจกรรมทั้งหลาย สภาวะคาทิกอเรียลหรือรูปแบบคาทิกอเรียลเช่นในการตัดสินใจว่า 'บ้านสีขาว' รูปแบบคาทิกอเรียลก็คือ 'S เป็น P' โดยมีเนื้อหาหรือรูปธรรมคือบ้าน-สีขาว ส่วน 'ม้าและคนขี่ม้า' ใช้รูปแบบคาทิกอเรียลคือ 'X และ Y' โดยมีเนื้อหาหรือรูปธรรมคือ ม้า-คนขี่ม้า จึงกล่าวได้ว่าสภาวะคาทิกอเรียลแสดงออกถึงโครงสร้างส่วนรวมส่วนประกอบในเชิงรูปแบบของสิ่งที่เราสนใจที่จะกล่าวถึงหรือรับรู้ ไม่ว่าจะอยู่ในชนิดของการเป็นภาคแสดง การรวม การเพิ่ม ความสัมพันธ์ ฯลฯ และมีได้หลายรูปแบบพอๆ กับที่โครงสร้างไวยากรณ์ในภาษาของมนุษย์หรือในคณิตศาสตร์จะมีได้ สภาวะคาทิกอเรียลนี้ ฮุสเซอร์ลใช้ในการเข้าใจโครงสร้างทางตรรกวิทยาและคณิตศาสตร์เป็นหลัก ทว่าโซโคโลว์สกีเห็นความเป็นไปได้ที่จะนำสภาวะดังกล่าวมาใช้ศึกษารูปแบบคาทิกอเรียลที่อยู่ในการประพุดิปฏิบัติของมนุษย์เพื่อคุณธรรมของการกระทำ โซโคโลว์สกีพบว่ารูปแบบคาทิกอเรียลรูปแบบที่สำคัญต่อการประพุดิของมนุษย์ก็คือ โครงสร้างเชิงรูปแบบของ 'วิถี-สู่-เป้าหมาย' (means-to-ends) ซึ่งอริสโตเติลอธิบายโครงสร้างนี้โดยเริ่มต้นที่จุดหมายปลายทางหรือวัตถุประสงค์แล้วใช้เหตุผลย้อนกลับมาถามว่าเพื่อที่จะถึงเป้าหมายเช่นนั้น เราจะต้องทำอะไร ความคิดเชิงการปฏิบัติที่เกี่ยวกับการไต่ตรงต่อการก้าวเดินสู่เป้าหมายเช่นนี้เองที่โซโคโลว์สกีเรียกว่าเป็นรูปแบบคาทิกอเรียล 'วิถี-สู่-เป้าหมาย' (Sokolowski, 2002 : 455) อีกรูปแบบคาทิกอเรียลหนึ่งที่เดินเข้าสู่การกระทำทางศีลธรรมคือการมีภูมิปัญญาหยั่งรู้ (intuitive intelligence) เป็นความเข้าใจในการเลือกกระทำการหนึ่งๆ ซึ่งอาศัยไต่ตรงด้วยเหตุผล ดูได้จากคุณธรรมของความกล้าหาญที่ไม่ได้เป็นการกระทำแบบบ้ำระห่ำไม่กลัวตายหรือแบบขลาดกลัว เห็นได้ว่าเป็นสุดโต่งทั้งสองข้าง ซึ่งมีอิทธิพลจากแรงโน้มหรือสัญชาติญาณมากกว่าจะเป็นเหตุผล รูปแบบคาทิกอเรียลของภูมิปัญญาแบบนี้ไม่ปรากฏในคนชั่วร้ายเพราะคนเหล่านี้มีแรงโน้มที่จะกระทำไปในทางสุดโต่ง ปล่อยให้แรงโน้มมีอิทธิพลจนไม่อาจทนต่อแรงโน้มเหล่านั้นได้ และมีลักษณะนิสัยของการประพุดิผัดป๋อยครั้งจนบ่อนทำลายความคิดเชิงเหตุผล การใช้ความคิดเชิงเหตุผลนี้ก็ปรากฏในคุณธรรมของความยุติธรรมด้วย นั่นคือการวางตนเองในจุดยืนที่เป็นกลางและคิดคำนวณโดยปราศจากผลประโยชน์ส่วนตัว (Sokolowski, 2002 : 456-458)

แล้วกับมิตรภาพเล่า มีรูปแบบคาทิกอเรียลในมิตรภาพอย่างไร? ในมิตรภาพนี้มีรูปแบบคาทิกอเรียลแน่นอน ดูจากรูปแบบของมิตรภาพที่สมบูรณ์ที่สุดนั้น คู่เพื่อนต่างหวังดีและทำดีต่อกันและกัน การทำเพื่อเพื่อนเพื่อให้สิ่งที่ดีแก่เขานั้นเห็นได้ว่าเป็นสิ่งที่ดีที่เกิดขึ้นกลับมาหาผู้กระทำด้วย ไม่ใช่ว่าทำสิ่งที่ดีนั้นเพื่อหวังผลดีเข้าหาตนเอง โซโคโลว์สกีเรียกว่าเป็นการขยายความปรารถนาในสิ่งที่ดีโยงโย

ระหว่างผู้เป็นเพื่อน (intersubjectivizing) ซึ่งนำไปสู่การเป็นมนุษย์โดยสมบูรณ์ยิ่งขึ้นในฐานะที่รู้จักการทำให้เกิดสิ่งที่คืออย่างผู้มีความสามารถที่จะมีเพื่อนได้ การหวังดีทำดีซึ่งกันและกันเช่นนี้มีรูปแบบคาทิกอเรียลอยู่ด้วยซึ่งเป็นโครงสร้างทางปัญญาขั้นสูง นั่นคือรูปแบบของการรู้ตระหนักรู้ซึ่งกันและกัน หรือก็คือการทำให้เป็นเอกลักษณ์ต่อกัน (recognition/ identification) เป็นการทำให้เป็นเอกลักษณ์ของความดีระหว่างคู่เพื่อนนั้น อย่างไรก็ตาม อย่างไรก็ดี การจะเข้าถึงคุณธรรมของมิตรภาพสมบูรณ์ไม่อาจขาดได้ซึ่งคุณธรรมที่อยู่รองลงไปคือคุณธรรมของปัจเจกและความยุติธรรม เช่นถ้าขาดคุณธรรมของความอดทนต่อผู้ที่เราคบหา มันก็มักจะบดบังการมองเห็นความดีในตัวเขา การไม่มีคุณธรรมที่รองลงไปเหล่านี้จะไม่ทำให้มิตรภาพเป็นมิตรภาพสมบูรณ์ อาจคบเพื่อนเพียงเพื่อหวังความสนุกสนานหรือคาดหวังประโยชน์โดยไม่ใส่ใจที่จะเปิดใจกว้างหวังดีและทำดีต่อเขา โดยรวมแล้วการกล่าวว่ามิตรภาพมีรูปแบบคาทิกอเรียลพิเศษคือการทำให้เป็นเอกลักษณ์ของการทำดีเพื่อเพื่อนซึ่งเป็นความดีของเราไปด้วยพร้อมๆ กัน และเป็นการกระทำที่ต้องใช้ปัญญาทางศีลธรรมไม่ใช่อาศัยแรงโน้มถ่วงที่ปราศจากเหตุผล (Sokolowski, 2002 : 459–462)

มิตรภาพเป็นกระบวนทัศน์ (paradigm) ของการคิดและการกระทำทางศีลธรรม เช่นนี้ก็แสดงว่าการกระทำที่มาจากคุณธรรมทั้งหลายแม้ไม่ใช่มิตรภาพแต่ก็มีแง่มุมบางอย่างของมิตรภาพปรากฏอยู่ ซึ่งก็คือการ ‘หวังดี’ ต่อผู้อื่น การให้ความยุติธรรมแก่ผู้อื่นที่ไม่ใช่เพื่อนก็มีลักษณะการหวังดีเช่นนี้จึงเป็นการปฏิบัติต่อผู้อื่นเสมือนที่ทำกับเพื่อน เพียงแต่ขาดลักษณะการทำซึ่งกันและกันเท่านั้นเพราะอาจเป็นการให้ความยุติธรรมหรือช่วยเหลือเขาฝ่ายเดียว อีกประการหนึ่ง ในเมื่อการประคองตนเองให้อยู่ในความดีหรือหวังดีต่อตนเองก็เป็นอีกแง่มุมหนึ่งของศีลธรรม ในแง่นี้ก็เหมือนกับว่าเราเป็นเพื่อนกับตัวของเราเองไปด้วยเพื่อเติมเต็มการเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ในฐานะผู้มีเหตุผล จึงชี้ได้ว่าโครงสร้างของมิตรภาพแบ่งตัวของมันอยู่ในทุกคุณธรรม ลักษณะของมิตรภาพเช่นนี้อาจเรียกเป็นรูปแบบคาทิกอเรียลได้ว่า สภาวะคาทิกอเรียลทางศีลธรรม คือการกระทำทางศีลธรรมที่จัดว่าดีนั้นเราหวังและแสดงการกระทำนั้นในทางที่ดีต่อผู้อื่นและก็เป็นความดีของเราเอง ส่วนที่จัดว่าชั่วร้ายนั้นก็เช่นกันในแบบที่ตรงกันข้าม คือทำสิ่งที่เลวร้ายต่อผู้อื่นเพื่อให้เกิดผลดีต่อตัวเรา การตรงข้ามกันเช่นนี้ชี้ได้เหมือนอย่างทีอริสโตเติลกล่าวไว้ นั่นคือคนชั่วร้ายไม่อาจมีมิตรภาพได้เพราะไม่อาจมีภูมิปัญญาทางศีลธรรมและการคิดไตร่ตรองด้วยเหตุผล แต่ปล่อยให้แรงโน้มถ่วงลากลากเข้าไปสู่ที่สุดโต่งไม่ข้างใดก็ข้างหนึ่ง การปล่อยให้ความชั่วร้ายทำลายภูมิปัญญาทางศีลธรรมเช่นนี้จึงเป็นการทำลายตัวเองหรือก็คือไม่เป็นมิตรกับตัวเองและไม่อาจเป็นมิตรแท้กับใครก็ได้ไปด้วย (Sokolowski, 2002 : 465-466 ; Aristotle, Nicomachean Ethics 9.4 1166b 25-26)

ประเด็นสุดท้ายที่น่าจะพูดถึงจากงานของโซโคโลว์สกีคือ เขาพยายามป้องกันจุดยืนของตนเองนี้จากข้อโต้แย้งซึ่งผู้เขียนสนใจจะกล่าวถึง แนวความคิดของเขาดูเหมือนจะทำให้มิตรภาพกลายเป็นสิ่งที่เลือกหาเองอย่างกำหนดได้ นั่นเพราะในเมื่อเรารู้แล้วว่ามิตรภาพประกอบขึ้นจากรูปแบบคาทิกอเรียลพิเศษบางอย่างเราก็สามารถหาปัจจัยการประกอบขึ้นนั้นอย่างกำหนดเองได้ หรือก็คือหมายความว่าเราสามารถจะทำให้มิตรภาพเกิดขึ้นที่ใดก็ได้ตามที่ต้องการเพียงแต่อินสตอล (install) รูปแบบเชิงเหตุผล

ตามสภาวะคาทิกอเรียลนั้นเข้าไปสู่ความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลก็ทำได้แล้ว โซโคโลว์สกีไม่คิดเช่นนี้แต่เห็นด้วยกับลอเรนซ์ โทมัส (Laurence Thomas) ที่ว่าเราไม่อาจเลือกหาเพื่อนอย่างจงใจได้เหมือนกับที่เราเลือกซื้อเสื้อผ้า (Thomas, 1993 : 49) โดยให้เหตุผลว่า มิตรภาพนั้นต้องอาศัยเวลาบ่มเพาะไม่ใช่เรามีได้กับใครหลายๆ คนต่างจากที่เรามีคุณธรรมที่รองลงไปกับผู้อื่นได้มากมาย มิตรภาพต้องอาศัยฐานอันมั่นคงบางอย่างในการสร้างซึ่งยกก่อนรูปแบบคาทิกอเรียล ซึ่งโซโคโลว์สกีเรียกว่า ประสบการณ์ก่อนคาทิกอเรียล (Sokolowski, 2002 : 467-468)

2.

จุดที่เป็นจุดสำคัญและจุดเด่นในงานเขียนชิ้นนี้ของโซโคโลว์สกีคือ การหาทางอธิบายคุณธรรมของมิตรภาพสมบูรณ์ตามที่อริสโตเติลได้กล่าวไว้ ซึ่งพยายามชี้ให้เห็นว่าทางอธิบายดังกล่าวนั้นสามารถพบได้จากแนวคิดของสตูเซิร์ล ซึ่งเมื่ออธิบายแล้วก็พบได้ว่าสอดคล้องกันกับที่อริสโตเติลได้วางหลักการเกี่ยวกับมิตรภาพซึ่งเป็นคุณธรรมขั้นสูง เป็นการทำดีซึ่งกันและกันระหว่างเพื่อนเพราะเห็นคุณธรรมอย่างที่เรามีในตัวเพื่อน คุณธรรมแบบมิตรภาพนี้ต้องการแก่นแท้ของความเป็นมนุษย์คือเป็นผู้มีเหตุผล มีภูมิปัญญาทางศีลธรรม คนชั่วร้ายจึงไม่กระทำการที่ประกอบด้วยภูมิปัญญาดังกล่าวและไม่สามารถมีมิตรได้ คำหลักจากแนวคิดของสตูเซิร์ลคือสภาวะคาทิกอเรียลเห็นได้ว่ามีส่วนสำคัญยิ่งในการอธิบายดังกล่าวมาทั้งหมด

ทว่าวิธีปรากฏการณ์ของสตูเซิร์ลนั้นจะสามารถนำมาประยุกต์ใช้กับการอธิบายมิตรภาพได้อย่างราบรื่นอย่างที่โซโคโลว์สกีทำจริงหรือไม่ เราอาจต้องกลับไปทบทวนที่แนวคิดวิธีปรากฏการณ์ของสตูเซิร์ลเสียก่อน ซึ่งเห็นได้ว่าในงาน Logical Investigations (5-6) ของเขานั้น จุดสำคัญที่สตูเซิร์ลถามถึงคือมโนทัศน์ของสภาวะอินเทนชันแนล (intentionality) โดยมีคำถามหลักกว่าการมีจิตรู้สำนึก (consciousness) นั่นคืออะไร ในงานชิ้นนี้ของสตูเซิร์ลมีบรรยากาศของการโต้แย้งแนวคิดจิตวิทยานิยมในเวลาร่วมสมัยของเขานั้นว่าเป็นแนวคิดที่ผิด จิตวิทยานิยมมองจิตรู้สำนึกของมนุษย์เหมือนกับที่ให้สิ่งภายนอกมาประทับลงไปโดยมนุษย์ไม่มีโอกาสแสดงบทบาทในการจัดการกับสิ่งภายนอกเหล่านี้เองได้เลย สิ่งที่สตูเซิร์ลศึกษาเกี่ยวกับจิตจึงไม่ใช่จะเน้นไปในเชิงระบบประสาทแบบที่จิตวิทยาทำ แต่จะดูที่มิติเชิงการเรียนรู้ของจิตรู้สำนึกในฐานะบุรุษที่หนึ่ง (first-person) โดยตรงเพื่อดูโครงสร้างของประสบการณ์ที่มนุษย์สามารถมีการมุ่งตรงสู่สิ่งต่างๆ (object-directedness) หรือก็คือมีสภาวะอินเทนชันแนลได้ สตูเซิร์ลพบว่าประสบการณ์ของมนุษย์นี้ซึ่งเมื่อพิจารณาลึกลงไปหลายเราจะแยกได้เป็นสองชนิดใหญ่ๆ คือรับรู้ได้ด้วยผัสสะ และแบบคาทิกอเรียลคือลักษณะของสิ่งนามธรรม เมื่อเราพบว่า ‘เก้าอี้ตัวนี้เป็นเก้าอี้สีน้ำเงิน’ สิ่งที่เรารับรู้ได้ด้วยผัสสะมีเก้าอี้กับสีน้ำเงิน แต่ไม่ได้รับรู้ ‘เป็น’ ด้วยวิธีรับรู้เดียวกันนั้น หรือเมื่อเห็นหนังสือที่วางอยู่บนโต๊ะ เราไม่ได้รับรู้ ‘บน’ แบบเดียวกับที่รับรู้หนังสือและ โต๊ะ สิ่งเหล่านี้เองที่เรียกว่าเป็นรูปแบบคาทิกอเรียล (Zahavi, 2003 : 35-37) แล้วการรับรู้ของจิตสำนึกที่รู้ต่อโลกภายนอกที่ประกอบด้วยสิ่งต่างๆ นั้นสตูเซิร์ลอธิบายอย่างไร สตูเซิร์ลเห็นว่าโลกภายนอกนี้ก็มีความ

เป็นจริงภายในตัวเอง ไม่ใช่ว่าเป็นสิ่งที่จิตมนุษย์สร้างขึ้น ทว่าการมีอยู่ของโลกนั้นไม่จำเป็นต้องขึ้นกับผู้รับรู้มันใช่หรือไม่ ฮุสเซอร์ลกล่าวว่าคุณภาพการเป็นปัจเจก (subjectivity) กับสิ่งต่างๆ (object) ทั้งหลายนั้นแยกต่างหากจากกันเป็นปรากฏการณ์แบบนุษย์ที่หนึ่งกับปรากฏการณ์แบบนุษย์ที่สาม (สำรวจจิตสำนึกรู้ของตนเองกับสำรวจสิ่งภายนอก) เราสามารถคิดถึงปัจเจกที่ปราศจากโลกได้ แต่โลกที่ปราศจากปัจเจกนั้นเป็นไปได้ โลกจึงต้องอาศัยการมีอยู่ของมันด้วยการรับรู้ของปัจเจกที่อยู่ข้างนอกโลกนี้ สถานะของปัจเจกจึงเป็นสถานะที่ข้ามพ้น (transcendental subjectivity) หรือใช้คำเรียกอีกคำหนึ่งว่าเป็นตัวตนข้ามพ้น (transcendental ego) ซึ่งไม่ใช่การยึดถือตัวตนในแบบตัวตนธรรมชาติ (natural ego) อย่างที่เราเข้าใจกัน โดยปกติ (Husserl, 1970 : Investigation 5)

จุดนี้เองที่ผู้เขียนเริ่มเห็นความไม่ชอบมาพากลที่จะนำวิธีปรากฏการณ์ของฮุสเซอร์ลมาอธิบายคุณธรรมของมิตรภาพ นั่นเพราะน่าจะเป็นไปได้มากกว่าที่อภิปรัชญาของตัวตนข้ามพ้นนี้จะไปกันไม่ได้กับแนวคิดของอริสโตเติลในส่วนของมิตรภาพที่ว่าเป็นการทำให้เป็นเอกลักษณ์ต่อกัน ตัวตนในความหมายที่อริสโตเติลใช้กับที่ฮุสเซอร์ลใช้นี้ไม่น่าจะมีความหมายเหมือนกันเท่าที่โซโคโลว์สกียอมรับไปโดยไม่ตั้งคำถาม ตัวตนที่แท้จริงที่เมื่อเรามีมิตรภาพสมบูรณ์และเราสามารถเห็นตัวตนนั้นได้ในเพื่อนนั้น อริสโตเติลน่าจะใช้ในความหมายที่โยงเข้ากับเหตุผลและคุณธรรมซึ่งเขาเชื่อว่าเป็นสิ่งที่ทำให้มนุษย์สมบูรณ์ แม้อาจจะยังถกเถียงกันได้ว่าตัวตนที่อริสโตเติลเห็นว่าค้นพบได้ในเพื่อนนี้ควรจะเปรียบเทียบได้เหมือนกับตัวตนในกระจกเงาหรือตัวตนแบบที่จิตรกรวาดในภาพ (เช่นที่พบในงานของ Cocking & Kennett, 1998) แต่ไม่ว่าแบบใดก็ยังเป็นตัวตนคนละภาพกับที่ฮุสเซอร์ลใช้เพราะดูเหมือนจะเป็นตัวตนข้างนอกที่ไม่มีเนื้อหาอะไรอยู่เลย ตัวตนในความหมายของอริสโตเติลที่ยังเกี่ยวพันกับเพื่อนนั้น ฮุสเซอร์ลน่าจะมองว่ายังอยู่ในขอบเขตของสิ่งต่างๆ มากกว่าจะเป็นตัวตนในความหมายของเขา

ทำไมโซโคโลว์สกีจึงตีความผิดพลาดในจุดดังกล่าว ผู้เขียนเห็นว่าเขามีจุดเริ่มต้นที่ผิดพลาดด้วยการใช้วิธีปรากฏการณ์อธิบายมิตรภาพนั้นมีความน่าสนใจอย่างยิ่งแต่เขาไม่ควรจะใช้วิธีปรากฏการณ์ของฮุสเซอร์ล โดยควรจะต้องเลือกใช้วิธีปรากฏการณ์ที่พัฒนาต่อมาโดย มาร์ติน ไฮเดกเกอร์ (Martin Heidegger) ซึ่งผู้เขียนเห็นว่าสามารถอธิบายอย่างเข้ากันได้กับอริสโตเติลมากกว่า แม้ไฮเดกเกอร์จะหยิบยืมวิธีปรากฏการณ์จากฮุสเซอร์ลแต่ผลลัพธ์ที่ได้กลับกลายเป็นหน้ามือเป็นหลังมือ นั่นคือไฮเดกเกอร์เห็นว่าไม่ใช่ว่ามนุษย์จะนิยามการมีอยู่ของตนเองได้โดยไม่ต้องพึ่งโลก แต่มนุษย์เป็นภาวะในโลก (being-in-the-world) อยู่แล้ว หากทอนทุกสิ่งให้เป็นปรากฏการณ์ไม่ว่าจะเป็นโลกภายนอกหรือโลกในความคิดของมนุษย์เอง สุดท้ายก็ไม่มีอะไรเหลืออยู่เป็นตัวตน ไม่ใช่ว่ามีตัวตนข้ามพ้นคงอยู่เป็นเอกเทศ แต่ปรากฏการณ์เหล่านั้นปรากฏอยู่ ณ ที่ใด ถ้าเรากล่าวว่ามนุษย์รับรู้ปรากฏการณ์เหล่านั้นก็แสดงว่ามนุษย์เป็น ‘พื้นที่เปิด’ (openness) ที่รับรู้การมีอยู่ของปรากฏการณ์ภายนอกและรับรู้การมีอยู่ของตนเองได้ ไฮเดกเกอร์จึงเรียกว่ามนุษย์มีสาระที่แท้คือเป็น Dasein (Heidegger, 1996)

ในอีกประเด็นหนึ่ง สถานะคาทีกอเรียลที่โซโคโลว์สกีวิเคราะห์ในมิตรภาพนั้น รูปแบบหนึ่งเขาพบว่ก็คือ ‘วิถี-สู่-เป้าหมาย’ ถ้าอธิบายปรากฏการณ์ของมิตรภาพแบบฮุสเซอร์ล-โซโคโลว์สกีเช่นนี้ก็

แสดงว่ามีเนื้อหาของรูปแบบที่อยู่ร่วมกับรูปแบบคาทิกอเรียลดังกล่าว ตัวเนื้อหานี้ น่าจะเป็นตัวการประพาศทางศีลธรรมระหว่างเพื่อนตามที่ไซโคโลว์สกีอธิบายว่าเป็นการหวังดีทำดีต่อกันและกันนั่นเอง ค่าทางศีลธรรมของมิตรภาพในทรรศนะของอริสโตเติลก็สามารถอธิบายจากรูปแบบคาทิกอเรียลนี้ได้ นั่นคือมิตรภาพที่สมบูรณ์ไม่ได้เป็นมิตรภาพที่หวังผลประโยชน์หรือความสนุกสนานเพราะรูปแบบทั้งสองนั้นยังเป็นการมองเพื่อนในฐานะวิถีสู่เป้าหมายที่ดีกว่า แต่มิตรภาพที่สมบูรณ์เป็นมิตรภาพที่ทั้งดีในตัววิถีเองในส่วนของ การเข้ามาคบหากัน และก็เป็นเป้าหมายที่ดีในตัวเองด้วย หรือกล่าวว่าเป็นเป้าหมายคือคุณธรรมของการทำให้เป็นเอกลักษณ์กันนั้นบ่งบอกอยู่แล้วว่าวิถีที่จะไปสู่เป้าหมายนี้คือการหวังดีทำดีต่อกันและกัน แต่ว่าตัวตนที่ข้ามพ้นของสูลเชิร์ลนั้นจะเข้ามามีส่วนในการนำไปสู่การทำให้เป็นเอกลักษณ์เช่นนี้หรือไม่ ผู้เขียนไม่เห็นความเป็นไปได้เลย นั่นเพราะสูลเชิร์ลน่าจะมองว่าการทำให้เป็นเอกลักษณ์ยังอยู่ในขอบเขตของปรากฏการณ์ซึ่งถ้าเป็นที่รับรู้ได้โดยสภาวะของซบเจกต์แล้วก็แสดงว่าปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นดังกล่าวนั้นยังไม่ได้รวมตัวตนที่เป็นซบเจกต์เข้าไปด้วย เช่นถ้าเราและเพื่อนเข้าถึงมิตรภาพสมบูรณ์ตามที่อริสโตเติลกล่าวไว้ สูลเชิร์ลจะไม่เห็นว่าเรากับเพื่อนได้เข้าไปสู่การทำให้เป็นเอกลักษณ์แต่อย่างใด เพราะเราและเพื่อนต่างยังมีสภาวะซบเจกต์อยู่ข้างนอกปรากฏการณ์ดังกล่าวโดยเราและเพื่อนต่างการมุ่งตรงต่อสิ่งหนึ่งสิ่งเดียวกันซึ่งในที่นี้คือการทำให้เป็นเอกลักษณ์เท่านั้น

ผู้เขียนจึงเห็นว่าเราน่าจะวิเคราะห์ 'วิถี-สู่-เป้าหมาย' และการทำให้เป็นเอกลักษณ์ให้ชัดเจนกว่านี้ โดยผู้เขียนเห็นว่าไฮเดกเกอร์สามารถตอบปัญหาทั้งคู่นี้ได้พร้อมกัน ในงาน *The Question Concerning Technology* (1977) มีส่วนหนึ่งที่วิเคราะห์จุดนี้ไว้ ไฮเดกเกอร์พบว่าในการอธิบายสาเหตุทั้งสี่ประการในปรัชญาของอริสโตเติลนั้นมีความเกี่ยวเนื่องกันกับการเป็นวิถีของสาเหตุหนึ่งๆ ไปสู่เป้าหมายหนึ่ง ในฐานะที่ว่าการเป็นสาเหตุนั้นหมายถึงการทำให้สิ่งหนึ่งปรากฏขึ้นหรือเกิดขึ้นจากเดิมที่ไม่ได้มีอยู่มาก่อน อริสโตเติลมักจะเน้นพูดที่สาเหตุสุดท้ายว่าเป็นสาเหตุหลักที่จะบ่งชี้ว่าวิถีใดที่จะต้องใช้เพื่อนำไปสู่ตัวตน จุดนี้ผู้เขียนจึงเห็นว่าไซโคโลว์สกีอธิบายวิถี-สู่-เป้าหมายได้ถูกต้องอย่างที่อริสโตเติลเห็น แต่ไฮเดกเกอร์ไม่ได้หยุดอยู่แค่นี้เขามองว่า ณ ที่มีการนำสิ่งหนึ่งเข้ามาปรากฏนั่นคือที่ที่มีการเปิดเผย (revealing) ซึ่งก็คือลักษณะของปรากฏการณ์ทั้งหลายที่แสดงบนพื้นที่เปิดซึ่งก็คือการรับรู้ของมนุษย์ เมื่อกล่าวว่ามีมนุษย์เป็นพื้นที่เปิดเช่นนี้ก็แสดงว่ามนุษย์ไม่ได้จะสามารถตีความความมีอยู่ของตนอย่างเป็นเอกเทศได้เพราะภาวะของมนุษย์นั้นมีพร้อมกับโลกมนุษย์จึงไม่ได้มีตัวตนที่เป็นเอกเทศตายตัวอยู่เมื่อไม่มีโลก เพราะมนุษย์เป็นภาวะ-ใน-โลกดังที่ได้กล่าวไปแล้ว

จากการอธิบายด้วยไฮเดกเกอร์ เมื่อนำมาพิจารณามิตรภาพสมบูรณ์ก็จะเห็นได้ว่าหากจะอธิบายตามที่อริสโตเติลกล่าวไว้ในแนวทางของไฮเดกเกอร์ก็คือ คุณธรรมของมิตรภาพของการทำให้เป็นเอกลักษณ์กันที่เกิดขึ้นเป็นเป้าหมายที่บ่งบอกอยู่แล้วว่าวิถีสู่เป้าหมายนั้นคือการปรากฏการณ์ของการประพาศปฏิบัติระหว่างคู่เพื่อนที่ทำความดีให้กันและกัน และเป็นปรากฏการณ์ที่เปิดเผยต่อคนทั้งสองโดยที่ทั้งสองไม่ได้รับรู้ปรากฏการณ์นี้ในฐานะผู้ที่ยืนดูอยู่และมีจุดยืนในการยืนดูอยู่นั้นคนละที่ แต่เปิดเผยต่อคนทั้งสองในฐานะที่พวกเขาเป็นเพียงพื้นที่เปิดของปรากฏการณ์นี้ พื้นที่เปิดนี้มีพร้อมกับโลก

ของปรากฏการณ์ที่เปิดเผยนั้นจึงไม่ใช่ตัวคนที่เป็นเอกเทศขึ้นดูปรากฏการณ์ที่เกิด แต่อยู่ ณ ที่ที่เดียวกัน เช่นนี้แล้วปรากฏการณ์การเป็นเพื่อนกันนั้นเกิดขึ้นก็น่าจะตีความได้ว่าเป็นการทำให้เป็นเอกลักษณ์ในความหมายของอริสโตเติลได้มากกว่า และการเปิดเผยของปรากฏการณ์เช่นนี้ก็เห็นได้ว่าไม่ใช่ปรากฏการณ์ที่ใครคนหนึ่งคนใดจะเริ่มต้นลงมือทำให้ปรากฏขึ้นได้เองแต่อาศัยปรากฏการณ์อื่นๆ มาก่อนเช่น การคบหากับระหว่างเพื่อน การรับรู้และเข้าใจต่อกันซึ่งอาศัยระยะเวลาระยะหนึ่งเพื่อบ่มเพาะ การอธิบายในจุดนี้ของโซโคโลว์สกีนั้นเรียกว่าเป็นการอาศัยประสบการณ์ก่อนคาที่ก็อเรียลก็ดูจะไม่ชัดเจนนัก แต่ถ้าอธิบายว่าเป็นวิธีสู่เป้าหมายคือการเปิดเผยของการทำให้เป็นเอกลักษณ์จะชัดเจนกว่า โดยกล่าวว่าการเปิดเผยนั้นจะสัมฤทธิ์ผลได้มันบอกอยู่แล้วว่าต้องใช้วิถีของการเรียนรู้ที่จะหวังดีทำดีต่อกันระหว่างเพื่อนเพื่อถึงเป้าหมายที่เป็นคุณธรรมที่ดีเลิศนั้นได้

3.

ผู้เขียนจึงสรุปว่าการอธิบายมิตรภาพในแนวคิดของอริสโตเติลด้วยวิธีปรากฏการณ์ของฮุสเซอร์ลอย่างโซโคโลว์สกีทำนั้นยังไม่ถือว่าประสบความสำเร็จนัก แต่แนวทางของเขาสามารถเติมเต็มให้สมบูรณ์ตามที่เขาคาดหมายได้ถ้าเปลี่ยนมาใช้วิธีปรากฏการณ์ในแนวทางของไฮเดกเกอร์ นั่นเพราะวิธีของฮุสเซอร์ลไม่ได้ช่วยวิเคราะห์วิถี-สู่-เป้าหมายได้อย่างลึกซึ้งและเข้ากันไม่ได้กับการทำให้เป็นเอกลักษณ์ในคุณธรรมของมิตรภาพอย่างที่อริสโตเติลต้องการ

รายการอ้างอิง

- Aristotle. 1941. **The Basic Works of Aristotle**, edited with an introduction by R. McKeon. New York : Randon House.
- Cocking, D. & Kennett, J. 1998. Friendship and the Self. In **Ethics** 108 : 502-527.
- Heidegger, M. 1977. The Question Concerning Technology. In his **The Question Concerning Technology and Other Essays**, translated and with an introduction by W. Lovitt, pp. 3-35. New York : Harper & Row.
- Heidegger, M. 1996. **Being and Time**, translated by J. Stambaugh. New York : State University of New York Press.
- Husserl, E. 1970. **Logical Investigations**, translated by J.N. Findlay. London : Routledge & Kegan Paul.
- Sokolowski, R. 2002. Phenomenology of Friendship. In **The Review of Metaphysics** 55 : 451-470.
- Thomas, L. 1993. Friendship and Other Loves. In N.K. Badhwar (ed.), **Friendship: A Philosophical Reader**, pp. 48-64. Ithaca : Cornell University Press.
- Zahavi, D. 2003. **Husserl's Phenomenology**. Stanford : Stanford University Press.